

מה שמסתתר מאחורי הסכמי השלום

יש ממה לחשוש, כשחוסר אמון עמוק מעיב על היחסים בין ראש הממשלה לבין שר הביטחון, והצמרת הביטחונית של מדינת ישראל, וכשעננה כבדה רובצת על אמינות דיווחיו של נתניהו בנושא מכירת הצוללות והנשק האמריקאי המתקדם ומטוסי האף-35 למדינות ערביות.. קרוב לוודאי שזהו קצה קרחון שמסתיר סיפור בדבר מה שסוכם בין מדינות המפרץ לממשל טראמפ באשר לפתרון הסוגיה הפלסטינית.

דווקא בשל הגישה הריאליסטית שעומדת ביסוד האסטרטגיה המדינית של מדינות המפרץ — הגשמת אינטרסים כלכליים וביטחוניים — והמרחק שהן תופסות מזכר הלהט של חזון הלאומיות הכלל-ערבית שאפיין את מצרים תחת שלטונו של הנשיא נאצר, והרדיקליזם הלאומני שאחז בכנפיהן של עיראק וסוריה, מדינות אלה משוועות ללגיטימציה ערבית למהלכיהן מרחיקי הלכת מול ישראל. משטריהן של איחוד האמירויות ושאר מדינות המפרץ אינם חזקים דיים כדי לזלזל בביקורת רועמת מצד גורמי אופוזיציה מבית ומחוץ, וכדי להבטיח את יציבותם הם חייבים להיות מסוגלים להצדיק אינטרסים מדינתיים במונחים מקובלים של סולידריות כלל-ערבית.

על מנת להקהות את עוקצה של הביקורת על צעדי הפיוס עם ישראל, עליהם לנקוט מהלכים מדיניים שיזכו לתמיכה ציבורית רחבה. לא מן הנמנע שמהלכים אלה יהיו יוזמות שתכליתן להביא להבקעה מדינית בסכסוך בין ישראל והפלסטינים — יוזמות היונקות מאסטרטגיות פעולה אזוריות בנוסח תוכנית השלום הערבית משנת 2002, מבית היוצר של הממלכה הסעודית.

עיקרה של תוכנית זו הוא כינון שלום כולל בין ישראל לבין מדינות ערב והעולם האיסלאמי בכלל, תמורת נסיגה לגבולות 1967. אף כי ישראל לא הגיבה עד היום לתוכנית, היא עדיין שרירה וקיימת בתודעה הערבית, ואף זכתה לאזכורים חוזרים ונשנים בהצהרותיהם של שליטי מדינות המפרץ. אין להוציא מכלל אפשרות את קיומן של הבנות שבשתיקה בין ארה"ב למדינות המפרץ, כולל סעודיה, שיובילו בבוא היום לכך שעיקריה של תוכנית השלום הערבית לפתרון התסבוכת הישראלית פלסטינית יוצו אט אט על פני השטח, וישפדו את ישראל על קרני הדילמה: התבצרות בעמדה המסורתית, שעיקרה המשך המצב הקיים, או מהפך מדיני ושינוי דרסטי בעמדות הרווחות ביחס לסוגיה הפלסטינית.

יוזמה כזאת מהצד הערבי, שלא מן הנמנע שתזכה בבוא היום לגיבוי אמריקאי, תקשה על ישראל להמשיך לעטות את השכפ"ץ האידיאולוגי, ולדבוק במצעד המנטרות הביטחוניות, כך שתימנע כל אפשרות לפתרון שיהיה מקובל על שני הצדדים. בנסיבות כאלו היא לא תוכל

להמשיך לטעון ברצינות שהסכמי השלום עם המדינות המפרץ הן היפוך הפרדיגמה, קרי — מעבר משלום תמורת שטחים לשלום תמורת שלום — טענה משוללת כל יסוד, אך כזאת הנוטעת בדעת הקהל הישראלית את האשליה שהפלסטינים הוכו שוק על ירך, ולא תהיה להם ברירה אלא לקבל תנאים ישראלים שפירושם מות נשיקה לשאיפותיהם להגדרה עצמית ולעצמאות מדינית.

בנסיבות הקיימות, כשהאינטרס האמריקאי במדינות המפרץ נובע משילוב של עניינים כלכליים ושיקולים גיאואסטרטגים, אין לצפות שארצות הברית תסכן את הנכסים שצברה באזור המפרץ הפרסי רק כדי להמשיך לתמוך תמיכה בלתי מתפשרת בעמדה הישראלית המתעקשת שלא לוותר על השפעתה בשטחים פלסטיניים בגדה וברצועה.

קרוב לוודאי שמזווית הראייה המשותפת לכלל המדינות הערביות המצדדות בהסכמי שלום עם ישראל, פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני מחייב גישה מערכתית: לא עוד ריכוז מאמצים להשגת הסכמים דו-צדדיים בין ישראל לבין הפלסטינים, אלא שאיפה להסכמים מולטיטלרליים בעלי אופי דינמי: הסדרים הנשענים על יחסי שלום שמושגים על הכרה הדדית, לצד שמירה על פרשנויות המקנות לכלל הצדדים את היכולת לאמץ צידוקים לאומיים ודתיים להסדרים מדיניים הנוטים לקביעות, אך נותרו מוגדרים במונחים אידיאולוגיים כארעיים.

אימוץ אסטרטגיית כלאיים כזאת — עידודם של הסדרים הנוטים לקביעות ובו בזמן מוגדרים אידיאולוגית כארעיים — אוצרת בקרבה לא רק סיכוי לשינוי מרחיק לכת במערכת היחסים בין העולם הערבי המוסלמי-סוני לישראל, אלא גם פוטנציאל לכינון יחסים ל דו-קיום בין שני אלה לבין איראן השיעית. גישה מעין זו תצטייר תחילה כבלתי מתקבלת על הדעת, לאחר מכן תיתקל בהתנגדות עזה, ולבסוף תהפוך למעצבת של מציאות בלתי נמעת.

הכותב הוא פרופסור אמריטוס בבית הספר לממשל וליחסים בינלאומיים באוניברסיטת תל אביב, ובבית הספר לממשל במרכז הבינתחומי הרצליה